

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

Львівського національного

університету імені Івана Франка

академік НАН України,

професор

Гладишевський Р. С.

2022 року



**Витяг з протоколу № 12**  
**засідання кафедри цивільного права та процесу**  
**Львівського національного університету імені Івана Франка**  
**від 29 червня 2022 року**

**ПРИСУТНІ:** завідувач кафедри, доктор юридичних наук, професор Косак Володимир Михайлович, доктор юридичних наук, професор Герц Алла Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор Дякович Мирослава Михайлівна, доктор юридичних наук, професор Юркевич Юрій Миколайович, доктор юридичних наук, професор Якубівський Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, доцент Квіт Наталія Михайлівна, доктор юридичних наук, доцент Яновицька Галина Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент Цікало Володимир Ігорович, кандидат юридичних наук, доцент Богдан Йосип Гнатович, кандидат юридичних наук, доцент Угриновська Оксана Іванівна, кандидат юридичних наук, доцент Лемик Роксолана Ярославівна, кандидат юридичних наук, доцент Сенік Світлана Василівна, кандидат юридичних наук, доцент Михайлів Марія Омелянівна, кандидат юридичних наук, доцент Кравчик Марта Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент Бек Юліан Богуславович, кандидат юридичних наук, доцент Грущинська Наталія Ігорівна, кандидат юридичних наук, доцент Андрусів Уляна Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент Гнатів Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук,

доцент Тур Ольга Тарасівна, кандидат юридичних наук Оприско Микола Васильович, кандидат юридичних наук Шама Наталія Петрівна, кандидат юридичних наук Пасайлюк Ірина Василівна, асистент Зборівський Юрій-Антоній Ярославович.

**СЛУХАЛИ:** про затвердження висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів та рекомендацію до захисту дисертації Михайлів Марії Омелянівни на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Тема дисертації – «Спадкування у міжнародному приватному праві», затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 22/1 від 29 січня 2014 року.

Робота виконана на кафедрі цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка.

**СЛУХАЛИ:** Михайлів М. О., яка доповіла основні положення свого дисертаційного дослідження. Здобувачка ознайомила присутніх із структурою дисертації, обґрунтувала актуальність обраної теми дослідження, виклала її мету та завдання, об'єкт і предмет, охарактеризувавши основні положення, що відображають наукову новизну дослідження і виносяться на захист, висвітливши також концептуальні положення дисертаційного дослідження.

Михайлів М. О., зокрема, зазначила, що у дисертаційній роботі з'ясовано основні доктринальні підходи до розуміння юридичної природи спадкування в міжнародному приватному праві; виокремлено сутнісні ознаки спадкування з іноземним елементом та сформульовано його дефініцію; визначено джерела правового регулювання відносин спадкування в міжнародному приватному праві, здійснено їх аналіз та класифікацію; проведено аналіз колізійного регулювання відносин спадкування та виокремлено критерії, які характеризують останнє місце проживання

спадкодавця; визначено суб'єктів відносин спадкування в міжнародному приватному праві та здійснено їх класифікацію; з'ясовано юридичну природу заповіту у відносинах міжнародного спадкування та визначено його поняття; з'ясовано вимоги, які встановлені щодо форми заповіту та виокремлено види форм заповіту у відносинах міжнародного спадкування; розкрито правову природу окремих видів заповітів та заповідальних розпоряджень в міжнародному приватному праві; розкрито юридичну природу відносин спадкування за законом та виділено види спадкоємців за законом; розкрито особливості спадкування за правом представлення та часток подружжям у відносинах міжнародного спадкування; визначено поняття права на спадкування та окреслено межі його здійснення у відносинах міжнародного спадкування; визначено способи та межі здійснення права на спадкування у міжнародному приватному праві; розкрито особливості охорони спадкового майна та управління спадщиною у міжнародному приватному праві; сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві.

**ВИСТУПИЛИ:** доктор юридичних наук, професор Дякович Мирослава Михайлівна, доктор юридичних наук, професор Герц Алла Анатоліївна, доктор юридичних наук, доцент Яновицька Галина Богданівна, завідувач кафедри, доктор юридичних наук.

Доктор юридичних наук, професор Герц А. А. наголосила на актуальності теми дисертаційного дослідження в умовах новелізації приватного права в Україні та на те, що здобувачкою враховано висловлені раніше зауваження та усунуто недоліки, які мали місце у попередніх редакціях роботи. Авторкою ґрунтовно досліджено проблемні питання правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві, обґрунтовано пропозиції щодо їх вирішення. Водночас, звернула увагу на доцільності обґрунтування у висновках роботи лише тих теоретичних положень, які мають концептуальний характер і відображають особистий внесок дисертантки у вирішення дослідженої наукової проблеми. З огляду на це, професор

Герц А. А., запропонувала конкретизувати висновки та їх скоротити. Доктор юридичних наук, професор Герц А. А. констатувала, що представлене Михайлів М. О. дисертаційне дослідження має завершений характер і може бути рекомендоване до захисту.

Доктор юридичних наук, професор Дякович М. М. звернула увагу на актуальність теми дослідження та на виконання здобувачкою всіх умов щодо публікацій. Професор Дякович М. М. зазначила, що здобувачка виконала мету і завдання, які перед собою ставила та зацентувала увагу на проблемах, які існують у сфері правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві, що дозволило їй зробити не лише теоретичні висновки, але й практичні пропозиції щодо внесення змін та доповнень до цивільного законодавства України та Закону України «Про міжнародне приватне право». Професор Дякович М. М. констатувала, що дисертантка належним чином підготувала дисертаційну роботу, а висновки характеризуються наявністю концепції та мають не лише теоретичне значення, але й прикладний характер. Доктор юридичних наук, професор Дякович М. М. зазначила, що дисертаційне дослідження відповідає вимогам, які пред'являються до такого виду робіт і заслуговує на рекомендацію до захисту.

Доктор юридичних наук, доцент Яновицька Г. Б. звернула увагу на те, що дисертаційна робота є комплексним завершеним науковим дослідженням, а також наголосила, що у вітчизняній юридичній літературі фактично ще не було дисертацій, які б містили детальний аналіз широкого кола цивільно-правових проблем правового регулювання відносин спадкування в міжнародному приватному праві. Також звернула увагу на необхідності скорочення та оптимізації загальних висновків по роботі. Загалом, доктор юридичних наук, доцент Яновицька Г. Б. вважає, що підготовлене Михайлів М. О. дисертаційне дослідження відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, містить вирішення важливої наукової проблеми у галузі цивільного та міжнародного приватного права і може бути представлене до публічного захисту.

Доктор юридичних наук, професор Коссак В. М. погодився із висловленою колегами оцінкою дисертаційної роботи щодо її відповідності встановленим вимогам та рівню наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. При цьому відзначив, що дисертанткою враховано більшість зауважень, які були висловлені раніше. Професор Коссак В. М. підкреслив, що здобувачкою зроблено спробу запропонувати авторську концепцію правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві. Звернув увагу на те, що проведене дослідження дозволило авторці зробити не лише теоретичні висновки, але й практичні пропозиції щодо внесення змін та доповнень, зокрема, до Цивільного кодексу України, Закону України «Про міжнародне приватне право», інших спеціальних законів у досліджуваній сфері. Доктор юридичних наук, професор Коссак В. М. вважає, що дисертаційна робота Михайлів М. О. відповідає встановленим вимогам і може бути рекомендована до захисту.

**УХВАЛИЛИ:** за результатами обговорення на фаховому семінарі дисертаційної роботи Михайлів Марії Омелянівни на тему «Спадкування у міжнародному приватному праві» затвердити:

### **ВИСНОВОК**

**про наукову новизну, теоретичне та практичне  
значення результатів  
дисертації Михайлів Марії Омелянівни на тему  
«Спадкування у міжнародному приватному праві»  
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук  
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;  
сімейне право; міжнародне приватне право**

**Актуальність теми дослідження.** Спадкові відносини займають особливе місце в системі приватного права кожної держави. Це відбувається тому, що спадковим правом опосередковуються відносини, пов'язані із правонаступництвом прав та обов'язків у спосіб переходу останніх від спадкодавця до спадкоємців. Проте з розвитком міжнародних приватних

відносин збільшилася кількість випадків міжнародного спадкування через зростання міграції населення, укладення шлюбів з іноземцями та відносини щодо придбання майна за кордоном громадянами України чи набуття майнових прав іноземцями в Україні. Збільшення кількості випадків міжнародного спадкування вплинули на виникнення проблем у сфері правозастосовної практики нотаріусів, адвокатів та суддів, що зумовлює потребу належного правового регулювання питань міжнародного спадкування як за допомогою національного законодавства держав, так і міжнародних договорів.

Питання, пов'язані із міжнародним спадкуванням в Україні, регулюються Цивільним кодексом України (2003 р.), Законом України «Про міжнародне приватне право» (2005 р.) та іншим законодавством. Проте сучасний стан правового регулювання відносин міжнародного спадкування в Україні відповідно до Концепції оновлення Цивільного кодексу України повною мірою не відповідає правовим аспектам міжнародного спадкування, а колізійне право потребує зміни парадигми регулювання, вдосконалення колізійної техніки та перегляду вже існуючих колізійних інструментів.

Беручи до уваги реалізацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 року Україна, як держава-кандидат в члени ЄС, взяла на себе зобов'язання здійснити максимальну адаптацію національного законодавства із правом ЄС, зокрема це стосується і цивільного законодавства та законодавства у сфері міжнародного приватного права. Водночас можемо констатувати, що в Україні проводиться робота щодо новелізації приватного законодавства, зокрема і у сфері спадкування.

Гармонізація спадкового законодавства України, законодавства у сфері міжнародного приватного права та його адаптація з правом Європейського Союзу вимагає вирішення значної кількості питань, зокрема: уточнення визначення останнього постійного місця проживання спадкодавця; встановлення порядку черговості спадкоємців за законом, залежно від ступеня родинних відносин; визначення особливостей спадкування рухомого та нерухомого майна; усунення від права на спадкування; з'ясування правової

природи заповіту подружжя; встановлення порядку спадкування дітьми, зачатими за допомогою допоміжних репродуктивних технологій та інше.

Зазначене вище дає можливість стверджувати, що як доктрина цивільного права, так і міжнародного приватного права потребує системного науково-теоретичного дослідження відносин міжнародного спадкування з погляду досконалості їх правового регулювання та окреслення шляхів вирішення як теоретичних, так і практичних проблем. Важливість наукового дослідження питань спадкування у міжнародному приватному праві зумовлена різними підходами до застосування спадкового законодавства у відносинах міжнародного спадкування в нотаріальній та судовій практиках та необхідністю врахування досвіду іноземних держав у цій області.

Протягом останніх десятиліть у вітчизняній доктрині міжнародного приватного права аналіз окремих проблем спадкування у сфері міжнародного приватного права на рівні кандидатських дисертацій здійснювали А. А. Степанюк «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві» (2003 р.), О. О. Кармаза «Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві» (2006 р.), У. О. Слабошпицька «Сучасні тенденції в уніфікації правового регулювання міжнародних спадкових відносин» (2016 р.), Т. С. Хороша «Реалізація спадкових прав у міжнародному приватному праві» (2016 р.). Також окремі дисертаційні роботи були присвячені здійсненню порівняльно-правової характеристики спадкового права України та іноземних держав, зокрема В. В. Валах «Порівняльно-правова характеристика спадкових правовідносин в Україні та зарубіжних країнах (Російській Федерації, Франції, Німеччині, США)» (2009 р.), О. О. Бичківського «Регулювання спадкових правовідносин за законодавством України та зарубіжних країн: приватно-правовий аспект» (2012 р.), Л. В. Скок «Нотаріальний та судовий порядок спадкування: Німеччина і Україна» (2016 р.).

Необхідно звернути увагу на те, що з часу проголошення України незалежною державою дослідження концептуальних проблем міжнародного

спадкування на рівні докторської дисертації немає. Останнім науковим дослідженням спадкування за часів СРСР у відносинах з іноземним елементом була докторська дисертація А. А. Рубанова «Основні проблеми спадкування у відносинах між державами з різним соціальним устроєм» (1973 р.).

З огляду на зазначене, дослідження відносин спадкування у міжнародному приватному праві є актуальним як з доктринальної позиції, так і з погляду необхідності подальшого удосконалення законодавства України у цій сфері.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.** Дисертація виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2016–2018 роки «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС» (державний реєстраційний номер: 0116U001703), на 2019-2021 роки «Новелізація цивільного та цивільного процесуального права в умовах реформи судочинства» (державний реєстраційний номер: 0119U002358) та на 2022-2024 роки «Концептуальні засади рекодифікації цивільного законодавства України» (державний реєстраційний номер: 0122U200330).

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Результати дисертаційного дослідження є аргументованими та переконливими, що досягнуто завдяки використанню великої кількості наукових джерел, національного та іноземного законодавства, міжнародних договорів, емпіричного матеріалу.

Дисертаційне дослідження характеризується логічною структурою, що дозволило зупинитись не лише на вивченні проблеми в цілому, але й на окремих її аспектах. Питання аналізуються послідовно, показана їх взаємообумовленість.

Про обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження свідчить, зокрема опрацювання дисертанткою

значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, що супроводжувалось їх критичним аналізом і аргументацією власних позицій.

Обґрунтованість дисертаційних положень підтверджується даними, одержаними в результаті аналізу низки міжнародно-правових документів. Емпіричну базу дослідження становлять матеріали отримані в результаті вивчення вітчизняних та іноземних судових справ, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень та на відповідних офіційних сайтах, а також матеріалів практики Європейського суду з прав людини.

**Наукова новизна результатів дослідження.** Дисертація є актуальним з позиції сучасної вітчизняної цивільно-правової науки системним дослідженням відносин спадкування у міжнародному приватному праві. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на дисертаційному рівні здійснено системний теоретичний аналіз механізму правового регулювання відносин спадкування у міжнародному приватному праві, а також визначено конкретні напрями вдосконалення законодавства у цій сфері та необхідність адаптації вітчизняного законодавства у сфері спадкування до права Європейського Союзу.

Елементи новизни містяться у теоретичних положеннях та висновках дисертаційної роботи, серед яких:

*уперше:*

– запропоновано авторську класифікацію прав та обов'язків, які входять до складу спадщини, зокрема: 1. За видом прав, які можуть входити до складу спадщини: майнові права спадкодавця; немайнові права спадкодавця, що тісно пов'язані з майновими правами, які, як наслідок, сприятимуть можливості реалізації спадкоємцями майнових прав спадкодавця; 2. За оборотоздатністю об'єктів спадкових прав: спадкові права, які можуть вільно переходити від спадкодавця до спадкоємців в порядку спадкування; спадкові прав, які обмежені в оборотоздатності, перехід яких допускається за спеціальним дозволом;

– запропоновано національне законодавство у сфері спадкових відносин з іноземним елементом класифікувати: 1) за юридичною силою нормативних актів: закони, підзаконні нормативно-правові акти; 2) за сферою регулювання: загальне законодавство у сфері спадкування; спеціальне законодавство у сфері спадкування; 3) за видами норм, які закріплені в законодавстві, поділяти на те, яке містить матеріальні норми у сфері спадкування та колізійні норми у сфері спадкування;

– сформульовано позицію, що «останнє постійне місце проживання спадкодавця» буде характеризуватися наступними ознаками: безперервне проживання фізичної особи (спадкодавця) на території іноземної держави не менше п'яти років, що безпосередньо передували його смерті; наявність у фізичної особи (спадкодавця) із цією державою сімейних та/чи соціальних зв'язків; наявність підстави для постійного проживання фізичної особи (спадкодавця) на території цієї держави (посвідки на постійне проживання в іноземній державі);

– обґрунтовано необхідність суб'єктів у процесі міжнародного спадкування поділяти на такі два види учасників: безпосередні учасники міжнародного спадкування; учасники (особи), які сприяють реалізації спадкових прав спадкоємцями у сфері міжнародного спадкування. До безпосередніх учасників відносити осіб, які є спадкоємцями за законом та/або за заповітом. До кола учасників (осіб), які сприяють реалізації спадкових прав спадкоємцями віднести виконавця заповіту, управителя спадковим майном, нотаріуса, консула, суд тощо;

– сформульовано позицію, що спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті до смерті спадкодавця або за допомогою репродуктивних технологій після відкриття спадщини протягом 6 місяців, за умови прижиттєвого розпорядження спадкодавця у заповіті або договорі про використання репродуктивного матеріалу після його смерті, і народжені живими після відкриття спадщини;

– обґрунтовано розуміння заповіту як особистого волевиявлення фізичної особи або фізичних осіб, які між собою в момент його вчинення перебували у шлюбі (заповіт подружжя), виражене у формі і в порядку встановленому законом, що спрямоване на розпорядження майном, правами та обов'язками, не пов'язаними з особою спадкодавця, на випадок своєї смерті;

– обґрунтовано доцільність диференціювати спадкову дієздатність спадкодавця в державах наступним чином: держави, де спадкова дієздатність виникає з моменту набуття фізичною особою повної цивільної дієздатності; держави, де спадкова дієздатність виникає з досягненням повноліття; держави, де спадкова дієздатність виникає з досягненням фізичною особою спеціально встановленого віку (віку, з досягненням якого в особи виникатиме право на заповіт тобто тестаментоздатність);

– запропоновано доповнити ЦК України новим видом заповіту - «біологічний заповіт» та визначити його як розпорядження заповідача, спрямоване на передання права на використання його біологічного матеріалу спадкоємцю (спадкоємцям) з метою подальшого використання з дотриманням умов, визначених спадкодавцем та в порядку встановленому законодавством.

– обґрунтовано доцільність передбачити у ЦК України, норму, яка б надавала можливість складення заповіту у випадках надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру чи у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, що явно загрожували життю спадкодавця у простій письмовій формі у присутності свідків. З огляду на це запропоновано доповнити ЦК України ст. 1248-1 в якій закріпити положення, що особа, яка знаходиться у ситуації, коли небезпека явно загрожує її життю, і в силу надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру позбавлена можливості посвідчити заповіт у нотаріальному чи прирівняному до нього порядку, може викласти останню волю щодо свого майна власноручно в простій письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення в присутності двох свідків. Заповіт, складений за вищезазначених обставин, втрачає силу, якщо заповідач

протягом місяця після припинення цих обставин не скористається можливістю скласти заповіт у формі, передбаченій ст. 1247 ЦК України;

– обґрунтовано доцільність провести класифікацію заповітів в міжнародному приватному праві на такі види: 1) Загальні (звичайні) заповіти: а) публічні: нотаріально посвідчені; посвідчені іншими уповноваженими законодавством особами чи органами; б) приватні: власноручні (відкриті та закриті); у присутності свідків; секретні (таємні) заповіти; 2) Спеціальні заповіти: усні заповіти; складені за надзвичайних обставин (військові; за наявності стихійного лиха; у випадку пандемій);

– запропоновано доповнити ЦК України статтю 1222-1 «Забезпечення інтересів потенційних спадкоємців у сфері спадкування за законом», в якій закріпити положення, що потенційними спадкоємцями за законом є діти спадкодавця, які зачаті за життя спадкодавця та народженні після його смерті, а також зачаті за допомогою репродуктивних технологій як за життя спадкодавця, так і після відкриття спадщини протягом шести місяців, за умови прижиттєвого розпорядження спадкодавця у заповіті або договорі про використання репродуктивного матеріалу після його смерті. Право на спадкування за законом у потенційних спадкоємців виникає з моменту їхнього народження;

– обґрунтовано позицію щодо необхідності виділення в міжнародних спадкових відносинах трьох видів строків для прийняття спадщини: загальний строк на прийняття спадщини, передбачений цивільним законодавством держави місця відкриття спадщини; спеціальний строк у випадках, коли виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями; додатковий строк для прийняття спадщини, який визначається судом у випадках пропуску з поважних причин загального або спеціального строків на прийняття спадщини;

– сформульовано позицію, що обов'язки та межі здійснення прав управителя спадковим майном, визначаються договором на управління спадковим майном та/або законодавством держави місця знаходження

нерухомого спадкового майна, якщо інше не встановлено міжнародним договором за участю України;

*удосконалено:*

– позицію, що у разі смерті автора охорона недоторканності твору здійснюється спадкоємцями за заповітом, за їхньої відсутності – спадкоємцями за законом або ж Національним органом інтелектуальної власності, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності;

– підходи щодо колізійного регулювання прав інтелектуальної власності, зокрема до питань здійснення прав інтелектуальної власності, а також віднесення прав інтелектуальної власності до майнових чи немайнових прав застосовним буде право держави, на території якої право інтелектуальної власності виникло. Здійснення права на спадкування у вигляді права слідування регулюється особистим законом спадкодавця (автора/митця). Тривалість захисту спадкоємцями за законом права слідування на оригінал твору визначається правом держави, на території якої такий твір було створено або зареєстровано у встановленому законодавством порядку;

– класифікацію міжнародних договорів у сфері спадкування за такими критеріями, як: за кількістю учасників; за сферою дії міжнародних договорів; за видами спадкування;

– правила, пов'язані із можливістю реалізації права заповідача здійснити вибір права держави громадянства, яке буде застосовним до питань спадкування, зокрема заповідач, в якості застосовного права до спадкування, може обрати право тієї держави, громадянином якої він є на момент складання заповіту. Заповідач при наявності подвійного громадянства має право обрати право будь-якої із держав, громадянином якої він є на момент обрання права. У випадку втрати або зміни громадянства заповідачем, умова щодо вибору права до спадкування в заповіті є нікчемною (недійсною);

– дефініції «межі здійснення права на заповіт» та «обмеження здійснення права на заповіт». Межі здійснення права на заповіт - це можлива

дозволена поведінка особи заповідача, що ґрунтується на засадах свободи заповіту, яка спрямована на реалізацію суб'єктивного права особи власника, розпорядитися належним йому майном на випадок смерті. Обмеження здійснення права на заповіт – це встановлені законодавством заборони, обов'язки чи дозволи, що впливають на звуження змісту суб'єктивного права заповідача;

– колізійне регулювання здатності особи заповідача на складення, зміну чи скасування заповідального розпорядження (заповіту), зокрема запропоновано питання здатності особи заповідача на складення, зміну чи скасування заповідального розпорядження (заповіту) підпорядковувати праву держави місця вчинення заповіту, крім випадку, якщо заповідачем обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був на момент здійснення такого вибору. Також обґрунтовано, що вибір права держави громадянства має бути явно виражений у змісті заповідального розпорядження на випадок смерті;

– колізійне регулювання права подружжя на складення чи скасування заповіту подружжя в міжнародному приватному праві, а саме до питань спадкування за заповітом подружжя застосовним буде право держави останнього спільного постійного місця проживання спадкодавців, якщо подружжям не обрано в заповіті інший спільний особистий закон подружжя або застосовується право держави місця знаходження нерухомого спадкового майна, яке є об'єктом спадкування на підставі заповіту подружжя.

– положення, відповідно до якого передання секретного заповіту нотаріусу має відбуватися в присутності двох свідків, які б засвідчували сам факт передання такого заповіту та могли б підтвердити, що така особа на момент його передання усвідомлювала значення своїх дій та не піддавалася сторонньому впливу;

– правове регулювання питань заповідального відказу, зокрема визначено, що право на предмет заповідального відказу у відказоодержувача виникає з часу відкриття спадщини. Відказоодержувач має право вимагати виконання заповідального відказу протягом трьох років з моменту відкриття

спадщини. Невикористання протягом цього строку відказоодержувачем права вимоги щодо виконання заповідального відказу має наслідком втрату права на реалізацію зазначеного суб'єктивного цивільного права;

– строк виконання дій, передбачених заповідальним покладенням, який в законодавстві запропоновано визначити три роки з моменту прийняття спадщини спадкоємцями за заповідальним покладенням;

– положення, що заповідальне розпорядження щодо використання спадкоємцем біологічного матеріалу заповідача носить спеціальний характер та повинне виражатися як окремий вид заповіту, зокрема заповіт про передання права на використання біологічного матеріалу або біологічний заповіт;

– колізійне регулювання питань здатності особи на складання і скасування заповіту та прийняття спадщини, зокрема здатність особи на складання і скасування заповіту визначаються правом держави місця вчинення заповіту. Питання, пов'язані із прийняттям спадщини регулюються правом держави, на території якої знаходиться спадщина, якщо інше не передбачено заповідачем у самому заповіті;

– підстави за наявності яких спадкоємець не набуватиме права на обов'язкову частку у спадщині, зокрема у випадку усунення його від права на спадкування з підстав передбачених ст. 1224 ЦК України, а також у спосіб звернення заповідачем за його життя до суду, якщо останній жорстоко поводить із заповідачем або іншими членами сім'ї заповідача або злісно не виконує обов'язок, у випадках, передбачених законом, щодо утримання заповідача;

– дефініцію «спадкуванням за законом» як спосіб здійснення права на спадкування, відповідно до якого відбувається перехід спадщини в порядку черговості від спадкодавця до фізичних осіб, які є кровними родичами спадкодавця, а також до інших осіб, які відповідно до закону наділені правом на спадкування;

– дефініцію «спадкування за правом представлення», а саме – це перехід, у випадках та на підставах, передбачених національним

законодавством держави права спадкування за законом, частини майна у спадщині від спадкоємця, якого на момент відкриття спадщини немає серед живих, до визначених осіб, які мають право його замінити (представляти) у зв'язку із наявністю між ними родинних відносин по низхідній лінії (внуки, правнуки, племінники і племінниці, двоюрідні брати і сестри), наділяючи їх правами особи, яку вони представляють;

– підстави, які б мали наслідком усунення спадкоємців за правом представлення від спадкування за законом. Зокрема, запропоновано законодавчо закріпити положення, що не мають права на спадкування за законом в порядку представлення особи, яких заповідач позбавив права на спадкування (ч. 2 ст. 1235 ЦК України). Не успадковують за правом представлення особи, яких, у випадках передбачених ст. 1224 ЦК України, було усунено від прийняття спадщини;

– юридичну термінологію у сфері реалізації права на спадкування та як наслідок запропоновано в усіх статтях Глави 86 ЦК України словосполучення «одержання права на спадкування спадкоємцями за законом» замінити на «здійснення права на спадкування спадкоємцями за законом». Внесення таких змін буде узгоджуватися зі статтями 12, 13 та 1217 ЦК України;

– положення, відповідно до якого охорона спадкового майна в міжнародних спадкових відносинах має тривати до моменту закінчення строку на прийняття спадщини всіма спадкоємцями або до набрання законної сили рішення суду про визнання спадщини відумерлою;

– колізійне регулювання питань управління спадщиною, зокрема вважаємо, що питання пов'язані із призначенням управителя спадщиною та його повноваження мають підпорядковуватися праву держави, що застосовується до спадкування. При цьому додатково може застосовуватися колізійна прив'язка право держави місця знаходження нерухомого майна, щодо якого вимагається вчинення певних дій управителем спадщини;

***додатково аргументовано:***

– позицію щодо необхідності чіткої законодавчої регламентації питання, пов'язаного із моментом виникнення права на пред'явлення позову про визнання заповіту недійсним, зокрема, що право на пред'явлення позову про недійсність заповіту виникає з моменту відкриття спадщини. Вимога про визнання заповіту недійсним може бути пред'явлена як спадкоємцями за законом, спадкоємцями за заповітом, так і іншими заінтересованими особами, права та інтереси яких таким заповітом порушені;

– необхідність визначення строку, протягом якого спадкоємцем має бути виконана умова, передбачена в заповіті зокрема умова, визначена в заповіті має бути виконана спадкоємцем у строк визначений заповідачем. Якщо заповідач не передбачив строк виконання умови в заповіті, така умова має бути виконана до моменту спливу строку для прийняття спадщини;

– висновок про те, що заповіт або акт його скасування буде вважатися дійсним, якщо форма заповіту відповідає вимогам права місця складання заповіту;

– позицію щодо необхідності виокремлення трьох етапів процесу спадкування за законом. Зокрема, перший етап пов'язаний із виникненням самого права на спадкування за законом. Право на спадкування за законом виникає у день відкриття спадщини, зокрема внаслідок смерті особи або набрання чинності рішення суду про оголошення її померлою. Другий етап пов'язаний безпосередньо із можливістю здійснення права на спадкування за законом. Третій етап починається після спливу строку на прийняття спадщини і пов'язаний із правом спадкоємця на одержання свідоцтва про право на спадщину;

– висновок, що родинні відносини виникають лише у членів сім'ї усиновлювача, а не в усіх родичів усиновлювача. З огляду на це запропоновано частину 1 статті 1260 ЦК України доповнити положеннями, що право на спадкування в усиновленої дитини (усиновлених дітей) виникає у день відкриття спадщини. Усиновлені діти та їхні нащадки у сфері здійснення права на спадкування за законом прирівнюються до біологічних дітей спадкодавця та

їх нащадків. У разі спадкування за законом усиновлений та його нащадки, з одного боку, та усиновлювач і члени його сім'ї - з другого, прирівнюються до родичів за походженням;

– висновок про те, що спадкування за правом представлення носить похідний характер від права на спадкування за законом спадкоємця, який помер до моменту відкриття спадщини, а особа, яка заступає на його місце може здійснити право на спадкування лише щодо тієї частини майна, на яку міг би претендувати спадкоємець за умови, якби він був живий. Такий вид спадкування носить також самостійний характер, на що вказує та обставина, що спадкоємці за правом представлення відповідають не за боргами спадкоємців, яких вони заступають, а лише за боргами спадкодавця у розмірі передбаченому ст. 1282 ЦК України. У випадку, якщо основного спадкоємця позбавлено права на спадкування за законом - право на спадкування за правом представлення не виникає;

– ознаки права на прийняття спадщини до яких віднесено наступні: виникає з моменту відкриття спадщини; є окремим видом спадкових прав та елементом змісту права на спадкування; носить індивідуальний (особистий) характер, тобто таке право може реалізувати лише спадкоємець особисто; здійснення такого права безпосередньо залежить від волевиявлення спадкоємця; строковий характер дії такого права, тобто діє на протязі строку встановленого законодавством на прийняття спадщини;

– позицію про те, що свідоцтво про право на спадщину у міжнародному приватному праві є документом, який має правовстановлююче функціональне значення, яким підтверджується наявність прав на спадкове майно у спадкоємця;

– висновок про те, що відкликання заяви про прийняття спадщини не може мати правовим наслідком визнання особи такою, що не прийняла спадщину, оскільки не прийняття спадщини характеризується пасивною поведінкою спадкоємця, яка не має за мету вчинення будь-яких дій. Тому

відкликання заяви про прийняття спадщини є способом відмови від її прийняття та, як наслідок, відмови від здійснення права на спадщину.

**Апробація матеріалів дисертації.** Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (29 червня 2022 р.).

Основні результати дисертаційної роботи оприлюднені, зокрема, на Міжнародній науковій конференції «Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov» (м. Братислава, Словацька Республіка, 27–28 листопада 2015 р.), Звітних науково-практичних конференціях «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 4–5 лютого 2016 р., 7–8 лютого 2017 р., 7–8 лютого 2019 р., 5-6 лютого 2021 р., 3-4 лютого 2022 р.), Науково-практичних семінарах «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» (м. Львів, 13 листопада 2020 р., 11 листопада 2021 р.), Регіональній науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 11 грудня 2020 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Цивільне право і процес: витоки та перспективи розвитку» (м. Київ, 18-19 грудня 2020 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «VII Юридичні Могилянські читання» ЧНУ ім. Петра Могили (м. Миколаїв 28 квітня 2021 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів 10 грудня 2021 року).

**Відповідність дисертації науковій спеціальності.** Дисертація відповідає науковій спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

**Практичне значення отриманих результатів** полягає у тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях проблем правового регулювання відносин спадкування в міжнародному приватному праві.

Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватись у правозастосовчій практиці для уніфікації підходів до вирішення спорів щодо спадкування з іноземним елементом, що є актуальним для юрисдикційної діяльності судів України.

Одержані наукові та прикладні результати можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Міжнародне приватне право», «Цивільне право України», «Спадкове право», а також відповідних спецкурсів у сфері регулювання спадкових відносин.

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійною науковою роботою, виконаною здобувачкою особисто. Усі сформульовані у ній положення та висновки, що виносяться на захист, ґрунтуються на власних дослідженнях і отримані автором самостійно. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, здобувачкою не використовувалися.

**Повнота викладу матеріалів дисертаційного дослідження в опублікованих працях дисертантки та їх апробація.** Основні результати наукового дослідження із достатньою повнотою висвітлено у 40 публікаціях, з яких 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія, 25 статей у фахових виданнях, у тому числі 8 – в іноземних виданнях, з них 4 - у виданнях, що індексуються в Scopus, 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, співавтор Т. 13 Великої української юридичної енциклопедії: Міжнародне приватне право, 12 тез доповідей.

#### **Список опублікованих праць за темою дисертації**

##### ***Монографії та інші праці:***

1. Михайлів М. О. Правове регулювання відносин спадкування в міжнародному приватному праві: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2022. 520 с.

2. Михайлів М. О. Види спадкування в умовах рекодифікації ЦК України. С. 564-584. / Оновлення Цивільного кодексу України : формування підходів: колективна монографія. / О. І. Виговський, Н. Ю. Голубева,

С. Д. Гринько та ін.; за ред. проф. Довгерта А. С. і проф. Харитонова Є. О. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 674 с.

3. Велика українська юридична енциклопедія Т. 13: Міжнародне приватне право; за ред. проф. А. С. Довгерта. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2021. 864 с. (Михайлів М. О. – С. 236-237; 451-453; 518-519; 704-706; 715-716; 738-740).

**Статті, що опубліковані у наукових фахових виданнях:**

4. Михайлів М. О. Особливості колізійного регулювання спадкових відносин в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 148-153. URL: [http://kul.kiev.ua/images/chasop/2014\\_3/CHAS14\\_3.pdf](http://kul.kiev.ua/images/chasop/2014_3/CHAS14_3.pdf)

5. Михайлів М. О. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах як джерело правового регулювання спадкування за заповітом в міжнародному приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 229-233. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/46.pdf>

6. Михайлів М. О. Уніфікація колізійних норм у сфері спадкових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 131-137. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2019.23 URL: [http://kul.kiev.ua/doc/chasopys2019/CHAS19\\_2.pdf](http://kul.kiev.ua/doc/chasopys2019/CHAS19_2.pdf)

7. Марія Михайлів. Колізійне регулювання спадкових відносин у міжнародному приватному праві. *Право України*. 2020. № 6. С. 127-147. DOI: 10.33498/louu-2020-06-127 URL: [https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo\\_2020\\_6/](https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2020_6/)

8. Михайлів М. О. Права інтелектуальної власності як об'єкт міжнародних спадкових відносин. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 125-134. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.1932> URL: [http://yurvisnyk.in.ua/v3\\_2020/16.pdf](http://yurvisnyk.in.ua/v3_2020/16.pdf)

9. Михайлів М. О. Особливості правового режиму спадкування в міжнародному приватному праві. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 292-301.

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.42> URL:  
<http://pravoisuspilstvo.org.ua/index.php/archiv?id=153>

10. Михайлів М. О. Правова природа права слідування як об'єкта міжнародного спадкування. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2020. № 5. С. 35-41. URL: <https://www.uni-goettingen.de/de/reos+05/2020/633494.html>

11. Михайлів М. О. Національне законодавство як джерело правового регулювання міжнародних спадкових відносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3. С. 229-235. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3.40> URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/42.pdf>

12. Михайлів М. О. Проблеми у сфері правового регулювання спадкування за законом: цивільно-правові аспекти. *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 79-87. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i5.2005> URL: <http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-5-2020.html>

13. Михайлів М. О. Спадкування за заповітом в умовах рекодифікації цивільного законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 22-26. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.04>. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/index.php/archive-10-2020>

14. Михайлів М. О. Правова природа секретного (таємного) заповіту в міжнародному приватному праві. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 118-124. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2150> URL: [http://yurvisnyk.in.ua/v2\\_2021/14.pdf](http://yurvisnyk.in.ua/v2_2021/14.pdf)

15. Михайлів М. О. Межі здійснення права на вчинення заповіту. *Правова позиція*. 2021. № 2 (31). С. 55-59. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-2.11> URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2021/2/11.pdf>

16. Mariya Mykhayliv. Registration of the right to inheritance under private international law. *Entrepreneurship, economy and law*. 2021. № 8. P. 11-17. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.8.02>. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/8/3.pdf>

17. Михайлів М. О. Усунення від права на спадкування у відносинах міжнародного спадкування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 4.

C. 151-155. URL: [https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR\\_4\\_2021.pdf](https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR_4_2021.pdf)

18. Михайлів М. О. Міжнародні договори як джерело правового регулювання спадкування за заповітом в міжнародному приватному праві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 5 (40). С. 49-55. DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.930> URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/930/1292>

19. Михайлів М. О. Правова природа заповіту подружжя: порівняльно-правовий аналіз. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2021. № 6. С. 54-61. URL: <https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/6ad4286d6f342cf41ec9c2c9688b558b.pdf/ReOS%2006%20aus%202021.pdf>

20. Михайлів М. О. Усиновлені як спадкоємці за законом: порівняльно-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 54-60. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.8> URL: [http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6\\_2021/8.pdf](http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/8.pdf)

21. Михайлів М. О. Правове регулювання відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця за законодавством України та іноземних держав. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 78-85. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2305> URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/2305>

22. Михайлів М. О. Правова природа управління спадщиною в міжнародному приватному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №2. С. 55-58. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/12> URL: [http://lsej.org.ua/2\\_2022/12.pdf](http://lsej.org.ua/2_2022/12.pdf)

23. Михайлів М. О. Правова природа права на спадкування в міжнародному приватному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №4. С. 165-168. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/36> URL: [http://www.lsej.org.ua/4\\_2022/36](http://www.lsej.org.ua/4_2022/36).

24. Dyakovych, M. M., Mykhayliv, M. O. Legal status of electronic money in Ukraine. *International Journal of Criminology and Sociology*, 2020, 9, стр. 3082-3088; URL:

[https://www.lifescienceglobal.com/component/quicksearch/?task=download&format=raw&key=&order\\_id=&filename=/IJCS/IJCSV9A374-Dyakovych.pdf&Itemid=2](https://www.lifescienceglobal.com/component/quicksearch/?task=download&format=raw&key=&order_id=&filename=/IJCS/IJCSV9A374-Dyakovych.pdf&Itemid=2)  
(Scopus)

25. Diakovych, M. M., Mykhayliv, M. O., Kossak, V. M. Features of the inheritance rights of children born as a result of artificial insemination. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2020, 27 (4), стр. 214-230. Doi: 10.37635/jnalsu. 27(4). 2020; URL: <http://visnyk.kh.ua/en/article/osoblivosti-pravospadkuvannya-ditey-narodzhenukh-u-rezultati-shtuchnogo-zaplidnennya> (Scopus)

26. Kurylo, T., Shynkar, T., Prytula, A., Andrusiv, U., Mykhayliv, M. Features of exemption from liability for the violation of the right to information. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 2020, 11 (10), стр. 282-285. Doi: 10.31838 /srp.2020.10.47. URL: <https://www.sysrevpharm.org//fulltext/196-1604073393.pdf?1604685773> (Scopus).

27. Dyakovych, M. M., Mykhayliv, M. O. Legal mechanism of regulation of the status of donor bodies as an object of civil law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2021, 28 (1), стр. 128-136. DOI: 10.37635/jnalsu.28(1). 2021. 128-136. URL:<http://visnyk.kh.ua/en/article/pravovyy-mekhanizm-regulyuvannya-statusu-donorskikh-organiv-yak-ob-yekta-tsivilnogo-prava> (Scopus).

28. U. Andrusiv, V. Kossak, M. Mykhayliv, N. Fedina, D. Zabzaliuk. Grounds and consequences of waiver of the contract on the provision of tourist services. *Amazonia Investiga*. 2021. №10 (45), P. 63-72. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.45.09.6> URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1744> (Web of Science).

**Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:**

29. Михайлів М. О. Колізійні норми щодо спадкування за заповітом.

*Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie Pravna veda a prax: vyzvy modernych europskych integracnych procesov. 27-28 novembra 2015. Bratislava. С. 205-208.*

30. Михайлів М. О. Уніфікація норм у сфері спадкового права. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXII звітної науково-практичної конференції (4–5 лютого 2016р.). Ч. 1.* Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2016. С. 185-188.

31. Михайлів М. О. Національне законодавство як джерело правового регулювання спадкових відносин з іноземним елементом. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2017р.). Частина 1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2017. С. 192-194.

32. Михайлів М. О. Колізійні норми щодо спадкування рухомого та нерухомого майна. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р.). Частина 1.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2019. С. 129-131.

33. Михайлів М. О. Юридичні особи як учасники відносин у сфері спадкування в міжнародному приватному праві. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євро інтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару 13 листопада 2020 р.* Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 89-93.

34. Михайлів М. О. Право на спадкування як елемент цивільної правоздатності спадкоємців в міжнародному приватному праві. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції (11 грудня 2020 року).* Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 444-447.

35. Михайлів М. О. Право на спадкування дітьми зачатими за

допомогою репродуктивних технологій та народженими після смерті спадкодавця: проблеми та перспективи розвитку. *Цивільне право і процес: витоки та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 18-19 грудня 2020 р.* Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 164-167.

36. Михайлів М. О. Колізійні норми щодо відкриття спадщини в міжнародному приватному праві. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.)*. Ч. 1. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2021. С. 172-174.

37. Михайлів М. О. Правова природа заповідального покладення: порівняльно-правовий аналіз. *Всеукраїнська науково-практична конференція «VII Юридичні Могілянські читання» ЧНУ ім. Петра Могили*. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. 2021. С. 26-29.

38. Михайлів М. О. Особливості реалізації права на спадкування за законом утриманцями спадкодавця, які не були членами його сім'ї. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару 11 листопада 2021 р.* Львів : ЛьвДУВС. 2021. С.102-105.

39. Михайлів М. О. Колізійне регулювання відносин спадкування за заповітом подружжя. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (10 грудня 2021 року)*. Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 263-266.

40. Михайлів М. О. Визначення місця відкриття спадщини у відносинах спадкування з іноземним елементом. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3–4 лютого 2022 р.)*. Ч. 1. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2022. С. 159-161.

**Загальний висновок щодо дисертації.** Дисертація Михайлів М. О. відповідає вимогам п. 7, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового

ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, оскільки містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, щодо яких здобувачка є суб'єктом авторського права, та які розв'язують важливу проблему, пов'язану з відсутністю у доктрині і законодавстві України положень, які б комплексно регулювали окреслені відносини та необхідністю адаптації вітчизняного законодавства до права Європейського Союзу, а також формуванні на цій основі висновків та пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази України у даній сфері, що матиме важливе значення для науки міжнародного приватного права, цивільного права, цивільного законодавства та правозастосувальної практики.

На підставі наведеного, дисертація Михайлів Марії Омелянівни на тему «Спадкування у міжнародному приватному праві» рекомендується до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

За пропозицію рекомендувати дисертацію Михайлів Марії Омелянівни до захисту та затвердити висновок по ній присутні на засіданні проголосували одноголосно.

**Головуюча на засіданні:**

**Доктор юридичних наук, доцент**

**Секретар на засіданні:**

**асистент кафедри цивільного права та процесу**

**Завідувач**

**кафедри цивільного права та процесу,  
доктор юридичних наук, професор**

**Рецензент**

**Доктор юридичних наук, професор**

**Рецензент**

**Доктор юридичних наук, професор**

**Рецензент**

**Доктор юридичних наук, професор**

**Г. Б. Яновицька**

**Ю.-А. Я. Зборівський**

**В. М. Косак**

**А. А. Герц**

**М. М. Дякович**

**Г. Б. Яновицька**